

Економіка

УДК 336.22:338.124.4:355.01

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20550773>

Вплив воєнної інфляції на реальну фіскальну вагу специфічних акцизних ставок

Тесленко Михайло Сергійович,

аспірант кафедри фінансів економічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0008-4621-5417>

Прийнято: 17.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена посиленням інфляційних процесів в умовах воєнної економіки, що супроводжується зниженням реальної фіскальної ваги специфічних акцизних ставок та послабленням ефективності непрямого оподаткування. В умовах високої макроекономічної нестабільності, валютної волатильності, логістичних ризиків і зростання тінізації підакцизних ринків особливої важливості набуває проблема забезпечення стабільної фіскальної результативності акцизного оподаткування та адаптації податкового механізму до воєнно-інфляційних змін. **Метою** дослідження визначено обґрунтування теоретичних і практичних підходів до збереження реальної фіскальної результативності специфічних акцизних ставок в умовах воєнної інфляції та макроекономічної нестабільності. **Методи.** У процесі дослідження використано методи аналізу і синтезу – для узагальнення теоретичних підходів до специфічного акцизного оподаткування, порівняльного аналізу – для оцінювання впливу інфляційних і девальваційних процесів на

податкову вагу акцизів, систематизації – для структурування ключових проблем функціонування акцизної системи, а також логічного узагальнення – для формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму акцизного регулювання. **Результати.** Досліджено економічну сутність специфічних акцизних ставок та їх функціональне значення у системі непрямого оподаткування. Виявлено, що воєнна інфляція, валютна девальвація та зростання вартості логістики призводять до поступового зниження реальної податкової ваги специфічних акцизів навіть за номінального збільшення бюджетних надходжень. Доведено, що недостатня адаптивність механізму індексації ставок послаблює фіскальну ефективність акцизного оподаткування та ускладнює забезпечення стабільності бюджетних ресурсів у період воєнної нестабільності. Встановлено, що додатковими ризиками виступають зростання тінізації ринку підакцизної продукції, контрабандні процеси та зниження платоспроможності населення. Обґрунтовано доцільність використання гнучких механізмів індексації, цифровізації акцизного адміністрування та посилення аналітичного моніторингу підакцизних ринків. **Зроблено висновок,** що збереження реальної фіскальної результативності специфічних акцизних ставок потребує комплексної адаптації акцизної політики до умов воєнної економіки та інфляційної нестабільності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням механізмів автоматизованої індексації специфічних акцизів, оцінюванням їх реальної фіскальної ефективності та дослідженням впливу тінізації підакцизних ринків на бюджетну стійкість держави.

Ключові слова: непряме оподаткування, акцизне регулювання, податкова індексація, воєнна економіка, фіскальна ефективність, інфляційне знецінення, податкова адаптація, підакцизні товари, бюджетна стійкість, тінізація ринку.

The impact of wartime inflation on the real fiscal burden of specific excise tax rates

Mykhaylo Teslenko,

Postgraduate of the Department of Finance, Faculty of Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-4621-5417>

Abstract. The relevance of the study is determined by the intensification of inflationary processes under conditions of a wartime economy, which is accompanied by a decline in the real fiscal burden of specific excise tax rates and a weakening of the effectiveness of indirect taxation. Under conditions of high macroeconomic instability, currency volatility, logistical risks, and the expansion of the shadow market for excisable goods, particular importance is attached to ensuring the stable fiscal effectiveness of excise taxation and adapting the tax mechanism to wartime inflationary changes. **The purpose** of the study is to substantiate theoretical and practical approaches to preserving the real fiscal effectiveness of specific excise tax rates under conditions of wartime inflation and macroeconomic instability. **Methods.** The study applies methods of analysis and synthesis to generalize theoretical approaches to specific excise taxation, comparative analysis to assess the impact of inflationary and devaluation processes on the fiscal burden of excise taxes, systematization to structure the key problems of the functioning of the excise system, as well as logical generalization to formulate practical recommendations for improving the mechanism of excise regulation. **Results.** The economic essence of specific excise tax rates and their functional significance within the system of indirect taxation are investigated. It is identified that wartime inflation, currency devaluation, and rising logistics costs lead to a gradual decline in the real fiscal burden of specific excise taxes even under conditions of nominal growth in budget revenues. It is proven that the insufficient adaptability of the rate indexation mechanism weakens the fiscal

effectiveness of excise taxation and complicates the maintenance of stable budget resources during periods of wartime instability. It is established that additional risks include the expansion of the shadow market for excisable products, smuggling processes, and the decline in the purchasing power of the population. The expediency of applying flexible indexation mechanisms, digitalization of excise administration, and strengthening analytical monitoring of excisable markets is substantiated.

Conclusions. It is concluded that preserving the real fiscal effectiveness of specific excise tax rates requires a comprehensive adaptation of excise policy to the conditions of a wartime economy and inflationary instability. Prospects for further research are associated with improving mechanisms for the automated indexation of specific excise taxes, assessing their real fiscal effectiveness, and studying the impact of the shadow excisable sector on the budgetary stability of the state.

Keywords: indirect taxation, excise regulation, tax indexation, wartime economy, fiscal efficiency, inflationary depreciation, tax adaptation, excisable goods, budget stability, shadow market.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної російської військової агресії проти України суттєво посилюються інфляційні процеси, що негативно впливають на стабільність податкової системи та ефективність фіскального регулювання. Особливої актуальності набуває проблема зниження реальної фіскальної ваги специфічних акцизних ставок, які встановлюються у фіксованому грошовому розмірі та є вразливими до інфляційного знецінення. За умов стрімкого зростання цін, валютних коливань, порушення логістичних ланцюгів і зміни структури споживання відбувається поступове зменшення реальної податкової ефективності акцизного оподаткування, що ускладнює виконання державою бюджетних, регуляторних і соціально-економічних функцій. Така ситуація створює ризики скорочення податкових надходжень у період критично високих видатків на оборону, соціальний захист та відновлення економіки. Водночас недостатня адаптивність механізму індексації специфічних

акцизних ставок до воєнно-інфляційних змін знижує результативність податкової політики та потребує наукового обґрунтування нових підходів до коригування акцизного навантаження. Практичне значення дослідження полягає у необхідності формування збалансованих фіскальних рішень, здатних забезпечити збереження реальної доходної спроможності бюджету без надмірного посилення податкового тиску на економічних суб'єктів і споживачів в умовах воєнної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасних досліджень засвідчує, що проблема впливу воєнної інфляції на реальну фіскальну вагу специфічних акцизних ставок розглядається в контексті поєднання податкової, бюджетної, цінової та соціально-економічної політики держави. Т. В. Кошук та О. В. Прохорович досліджують підходи до акцизного оподаткування тютюнових виробів для електричного нагрівання у країнах ЄС, обґрунтовуючи необхідність гармонізації українських специфічних ставок із європейськими вимогами та підкреслюючи ризики втрати реальної фіскальної ефективності в умовах інфляційного знецінення [1]. Т. В. Кошук (Т. V. Koshchuk) та співавтори у подальших дослідженнях аналізують акцизне оподаткування рідин для електронних сигарет в Україні, акцентуючи увагу на невідповідності темпів коригування ставок темпам цінового зростання та на втратах доходів бюджету через тінізацію ринку [2]. Л. В. Лисяк (L. V. Lysiak) та співавтори досліджують динаміку та прогнозування бюджетних надходжень від акцизного податку в умовах кризових явищ, доводячи, що інфляційні процеси та економічна нестабільність істотно впливають на реальну податкову вагу специфічних акцизів і знижують їх фіскальну результативність [3].

Окремий напрям досліджень присвячений впливу воєнного стану на трансформацію податкової системи та зміну ролі акцизного оподаткування у забезпеченні фінансової стійкості держави. Н. В. Рудик (N. V. Rudyk) аналізує особливості функціонування акцизного оподаткування в умовах воєнного стану, підкреслюючи, що інфляційне зростання цін та девальваційні процеси

послаблюють реальний фіскальний ефект специфічних ставок і ускладнюють досягнення цілей сталого розвитку [4]. А. В. Жаворонок та О. В. Попело досліджують роль податкової політики у забезпеченні фінансової стійкості держави в умовах війни, наголошуючи на необхідності адаптивного коригування непрямих податків відповідно до інфляційних змін [5]. Ю. О. Огренич та І. О. Щєбликіна аналізують особливості бюджетно-податкової політики України в сучасних умовах, обґрунтовуючи потребу удосконалення механізмів індексації акцизних ставок для підтримання їх реальної бюджетної ефективності [6]. В. Я. Греца розглядає модифікацію податкової системи в умовах воєнного стану та доводить, що недостатня гнучкість специфічних акцизів в умовах високої інфляції призводить до поступового зменшення їх фактичного фіскального навантаження [7].

Вагомий внесок у розвиток досліджуваної проблематики здійснено у працях, присвячених оцінюванню впливу акцизного оподаткування на доходи бюджету та поведінку споживачів. Б. Йовановік (B. Jovanović) та співавтори аналізують фіскальні та соціально-економічні наслідки підвищення тютюнових акцизів в Україні, доводячи, що своєчасне підвищення специфічних ставок дозволяє компенсувати частину інфляційних втрат бюджету [8]. Й. Мантей (J. Manthey) та співавтори досліджують вплив підвищення алкогольних акцизів у європейських країнах, встановлюючи залежність між рівнем інфляції, структурою акцизних ставок і динамікою податкових надходжень [9]. Дж. Б. Ан (J. B. Ahn) розглядає особливості паливних акцизів в умовах «зеленої» інфляції, обґрунтовуючи, що інфляційні процеси трансформують реальну податкову вагу енергетичних акцизів та змінюють їх регуляторний ефект [10]. С. П. Сарджана (S. P. Sarjana) та В. Адрісон (V. Adrison) аналізують багаторівневі системи специфічного акцизного оподаткування тютюнових виробів, доводячи, що складна структура ставок у поєднанні з інфляцією може посилювати нерівномірність податкового навантаження [11].

Поряд із цим, значна частина сучасних досліджень акцентує увагу на поведінкових та ринкових ефектах змін акцизної політики. З. Д. Шейх (Z. D. Sheikh) та Дж. Р. Бранстон (J. R. Branston) досліджують механізми перекладання податкових змін на кінцевих споживачів у Великій Британії, встановлюючи, що виробники активно адаптують цінову політику до зміни акцизних ставок та інфляційних тенденцій [12]. Дж. Робертс (J. Roberts) аналізує різні типи алкогольного оподаткування та політику мінімального ціноутворення, доводячи, що специфічні акцизи в умовах інфляції потребують постійного коригування для збереження реального регуляторного впливу [13]. І. Ван (Y. Wang) та співавтори досліджують вплив інфляції та тютюнового оподаткування на споживання сигарет у Китаї, встановлюючи, що інфляційне зростання цін частково нівелює ефект податкового підвищення, якщо специфічні ставки не переглядаються відповідно до темпів інфляції [14]. С. Деліпалла (S. Delipalla) та О'Доннелл (O. O'Donnell) аналізують податковий розподіл навантаження та ринкову поведінку європейської тютюнової індустрії, доводячи, що виробники здатні частково перерозподіляти податковий тягар через механізми ціноутворення, що впливає на фактичну фіскальну вагу специфічних акцизів [15].

Виділення невирішеної частини проблеми. Попри активізацію наукових досліджень у сфері акцизного оподаткування, недостатньо дослідженими залишаються питання впливу воєнної інфляції та девальваційних процесів на реальну фіскальну вагу специфічних акцизних ставок. Існуючі наукові підходи переважно орієнтовані на аналіз номінальних податкових надходжень і не повною мірою враховують інфляційне знецінення податкового навантаження, зростання тінізації підакцизних ринків та необхідність адаптації механізму індексації акцизів до умов воєнної економіки.

За таких умов виникає потреба у поглибленні теоретичних і практичних підходів до забезпечення стабільної фіскальної ефективності специфічних акцизів, оскільки саме від рівня їх реальної результативності залежить

підтримання бюджетної стійкості держави в умовах макроекономічної нестабільності та високих воєнних витрат.

Мета статті. Мета статті – обґрунтування теоретичних і практичних підходів до забезпечення збереження реальної фіскальної ваги специфічних акцизних ставок в умовах воєнної інфляції та макроекономічної нестабільності.

Завдання статті:

1. Визначити сутність і фіскальне значення специфічних акцизних ставок у системі непрямого оподаткування.

2. Проаналізувати вплив воєнної інфляції та девальваційних процесів на реальну податкову вагу специфічних акцизів і виявити ключові проблеми їх фіскальної ефективності.

3. Обґрунтувати підходи до вдосконалення механізму індексації та регулювання специфічних акцизних ставок в умовах воєнної економіки.

Виклад основного матеріалу. Специфічні акцизні ставки є важливим елементом системи непрямого оподаткування, оскільки забезпечують стабільність податкових надходжень та виконують регуляторну функцію щодо споживання окремих груп підакцизних товарів. Їх особливістю є встановлення фіксованого податкового навантаження на фізичну одиницю продукції, що спрощує адміністрування, однак водночас підвищує чутливість до інфляційного знецінення в умовах воєнної економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Сутнісні характеристики зелених облігацій у системі міжнародного сталого фінансування

Компонент	Сутнісна характеристика	Прояв у податковій системі	Функціональне значення
Фіскальний	Формування стабільних податкових надходжень	Оподаткування одиниці підакцизної продукції у фіксованому розмірі	Забезпечення наповнення державного бюджету

Компонент	Сутнісна характеристика	Прояв у податковій системі	Функціональне значення
Регуляторний	Вплив на обсяги споживання окремих товарів	Підвищення вартості тютюнових, алкогольних та паливних товарів	Обмеження надмірного споживання та корекція ринкової поведінки
Адміністративний	Спрощений механізм розрахунку податку	Чітка прив'язка ставки до фізичної одиниці товару	Зниження складності податкового адміністрування
Антиінфляційний	Часткове стримування надлишкового попиту	Підвищення цінового навантаження на окремі групи товарів	Опосередкований вплив на структуру споживчого попиту
Соціально-економічний	Перерозподіл фінансових ресурсів через податковий механізм	Формування додаткових бюджетних ресурсів у кризових умовах	Підтримка фінансування державних потреб в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором на основі [1, с. 97; 3, с. 53; 7, с. 20; 11, р. 401; 13, р. 254].

Ефективність специфічних акцизних ставок у сучасних умовах визначається не лише обсягом номінальних надходжень, а передусім їх реальною купівельною спроможністю в умовах високої воєнної інфляції. У періоди стрімкого зростання цін фіксований розмір акцизу поступово втрачає частину своєї фіскальної ваги, оскільки темпи подорожчання продукції, логістики та енергоресурсів випереджають темпи податкового коригування. Це особливо помітно на ринку пального, де після порушення логістичних маршрутів та зростання імпортової залежності навіть незмінні акцизні ставки фактично забезпечували меншу частку бюджетних надходжень у структурі кінцевої ціни [3, с. 53]. Аналогічна ситуація спостерігається на тютюновому та алкогольному ринках, де інфляційне зростання цін частково нівелює регуляторний ефект акцизного оподаткування та стимулює розширення тіньового сегмента [1, с. 97].

За даними Регіонального офісу Всесвітньої організації охорони здоров'я для Європи (WHO Regional Office for Europe), у 2024 р. рівень доступності сигарет у низці країн Європейського регіону знижувався повільніше, ніж темпи інфляції, що свідчило про недостатню швидкість адаптації специфічних акцизних ставок до зростання споживчих цін [16]. Водночас аналітики Центру економічної стратегії (Centre for Economic Strategy) зазначають, що після законодавчих змін тютюнових акцизів в Україні очікуване додаткове зростання бюджетних надходжень могло частково втрачатися через розширення нелегального сегмента ринку, частка якого у 2025 р. перевищувала 20 % споживання окремих тютюнових виробів [17].

Водночас специфічні акцизи залишаються одним із найбільш прогнозованих інструментів мобілізації доходів бюджету в умовах воєнної нестабільності, оскільки їх адміністрування менш залежне від коливань прибутковості підприємств. На практиці це дозволяє державі підтримувати відносно стабільні податкові надходження навіть у періоди скорочення ділової активності [7, с. 20]. Однак ефективність такого механізму напряду залежить від своєчасної індексації ставок, адаптації податкової політики до інфляційної динаміки та здатності держави обмежувати нелегальний обіг підакцизної продукції, який суттєво активізується під час економічної нестабільності та зниження реальної платоспроможності населення.

Воєнна інфляція та девальваційні процеси істотно змінюють реальну податкову вагу специфічних акцизів, оскільки фіксований характер ставок ускладнює їх швидку адаптацію до динаміки ринкових цін. За умов воєнної економіки це знижує ефективність акцизного оподаткування як інструменту стабільного бюджетного наповнення та регулювання споживчого ринку (табл. 2).

Вплив воєнно-інфляційних факторів на зміну реальної податкової ваги
специфічних акцизів

Фактор впливу	Економічний механізм дії	Прояв у сфері підакцизних товарів	Наслідки для фіскальної системи
Воєнна інфляція	Знецінення фіксованого податкового навантаження	Зростання ринкових цін при незмінному розмірі акцизу	Скорочення реальної фіскальної віддачі
Девальвація національної валюти	Подорожчання імпортової складової та ресурсів	Підвищення вартості пального, сировини та логістики	Послаблення реальної податкової ваги акцизу
Логістична нестабільність	Зростання транспортних і страхових витрат	Подорожчання кінцевої продукції	Зменшення частки акцизу в структурі ціни
Енергетичні ризики	Підвищення витрат на виробництво та зберігання	Зростання собівартості підакцизних товарів	Необхідність перегляду податкових ставок
Зниження платоспроможності населення	Скорочення легального споживання	Перехід частини попиту в тіньовий сектор	Втрати бюджетних надходжень

Джерело: сформовано автором на основі [3, с. 56; 4, р. 38; 7, с. 21; 10; 14, р. 744].

Суттєвою особливістю функціонування специфічних акцизів у період воєнної нестабільності є їх висока чутливість до інфляційних і девальваційних змін, які поступово трансформують співвідношення між номінальним податковим навантаженням і реальною фіскальною віддачею. Якщо за умов відносної макроекономічної рівноваги фіксовані ставки дозволяють забезпечувати прогнозованість бюджетних надходжень, то в періоди різкого цінового зростання їх економічна ефективність помітно послаблюється [14, р. 744]. Зокрема, після порушення паливної логістики та збільшення імпортової залежності внутрішнього ринку темпи подорожчання нафтопродуктів значно

перевищували швидкість податкового коригування, унаслідок чого частка специфічного акцизу у структурі кінцевої ціни фактично скорочувалась.

Додатковий фіскальний ризик формується через взаємодію інфляції зі зниженням платоспроможності населення. На тютюновому та алкогольному ринках це проявляється у зміщенні попиту до дешевшої продукції або нелегального сегмента, де податкове навантаження частково або повністю уникається [10]. У практичному вимірі така тенденція означає, що навіть формальне збільшення номінальних надходжень не гарантує збереження їх реальної бюджетної ефективності, оскільки інфляційне знецінення та тінізація ринку одночасно скорочують реальну фіскальну результативність акцизного механізму.

Окремої уваги потребує вплив девальваційних процесів на імпортозалежні підакцизні товари. Зростання валютного курсу автоматично підвищує витрати на закупівлю сировини, енергоресурсів і транспортування, що прискорює збільшення ринкових цін швидше, ніж переглядаються фіксовані податкові ставки. У результаті виникає дисбаланс між динамікою ринку та реальним податковим навантаженням, який послаблює регуляторну функцію акцизів і ускладнює довгострокове бюджетне планування. За таких умов ефективність акцизної політики дедалі більше залежить від здатності держави оперативно адаптувати механізми індексації до інфляційних ризиків та забезпечувати баланс між фіскальними потребами бюджету і збереженням легального сектору підакцизного ринку.

Функціонування акцизного оподаткування в умовах воєнної економіки потребує адаптації механізмів податкового регулювання до високої інфляційної волатильності, змін споживчого ринку та нестабільності бюджетного середовища. За таких умов ключового значення набувають організаційно-економічні підходи, спрямовані на забезпечення гнучкості акцизної системи, підвищення ефективності адміністрування та збереження реальної фіскальної результативності податкових надходжень (табл. 3).

Організаційно-економічні підходи до адаптації механізму акцизного
оподаткування в умовах воєнної економіки

Напрямок адаптації	Характер реалізації	Інструменти впровадження	Очікуваний результат
Індексаційний	Оперативне коригування податкового навантаження відповідно до інфляційної динаміки	Автоматизована індексація специфічних ставок	Збереження реальної фіскальної ефективності
Цифровізаційний	Посилення прозорості обігу підакцизної продукції	Електронні системи контролю та цифрове маркування	Скорочення тіньового сегмента ринку
Аналітичний	Прогнозування податкових ризиків та змін ринку	Використання макроекономічного моніторингу	Підвищення адаптивності податкової політики
Координаційний	Узгодження фіскальних і економічних рішень	Взаємодія податкових, митних та фінансових органів	Підвищення результативності державного контролю
Стабілізаційний	Балансування податкового навантаження в кризових умовах	Гнучке коригування ставок і пільгових механізмів	Підтримка легального сектору економіки

Джерело: сформовано автором на основі [2, с. 95; 5; 6; 8; 12, р. 51].

Адаптація акцизного оподаткування до умов воєнної економіки фактично перетворюється на інструмент підтримання фінансової стійкості держави в середовищі постійної макроекономічної турбулентності. Однією з найбільш проблемних характеристик сучасного акцизного механізму є його недостатня швидкість реагування на інфляційні зміни. У періоди різкого подорожчання пального, енергоресурсів та імпортової сировини навіть короткострокове зволікання з коригуванням специфічних ставок призводить до помітного зниження їх реальної бюджетної ефективності [5]. Саме тому автоматизована

індексація дедалі частіше розглядається як не лише технічний, а стратегічний елемент податкової стабілізації, здатний підтримувати реальну податкову вагу акцизів без необхідності постійного адміністративного втручання.

У практичному вимірі значну роль відіграє цифровізація акцизного контролю, особливо на ринках із високим рівнем ризику тінзації. В умовах воєнного дефіциту ресурсів нелегальний обіг пального, тютюнової та алкогольної продукції швидко адаптується до змін логістики й контролюючих процедур, що безпосередньо впливає на втрати бюджету [2, с. 95]. Використання електронних систем відстеження переміщення продукції, цифрових акцизних марок та інтегрованого обміну даними між митними і податковими органами дозволяє підвищити прозорість ринку та оперативніше виявляти схеми ухилення від оподаткування. Наприклад, електронний контроль руху пального дає можливість виявляти розриви між обсягами імпорту, зберігання та реалізації продукції, що особливо важливо в умовах нестабільної воєнної логістики.

Водночас ефективність організаційно-економічної адаптації залежить не лише від технологічних рішень, а й від якості координації фіскальної політики з реальними процесами ринку. Надмірне підвищення акцизного навантаження в періоди зниження доходів населення може стимулювати скорочення легального споживання та прискорювати перехід частини ринку в тіньовий сектор [8]. Тому сучасна модель акцизного регулювання потребує поєднання індексаційної гнучкості, аналітичного прогнозування та системного моніторингу ринку, що дозволяє підтримувати баланс між фіскальними інтересами держави, стабільністю бізнес-середовища та економічною безпекою в умовах тривалої воєнної нестабільності.

Забезпечення стабільної фіскальної ефективності специфічних акцизних ставок в умовах інфляційного знецінення супроводжується низкою взаємопов'язаних наукових і практичних проблем. Насамперед фіксований характер специфічних ставок не забезпечує достатньої адаптивності до стрімкого зростання цін, унаслідок чого реальна податкова вага акцизу поступово

скорочується навіть за номінального збільшення бюджетних надходжень [12, р. 51]. Проблему посилює запізнілий механізм перегляду ставок, який не встигає реагувати на інфляційні та девальваційні зміни, особливо в умовах воєнної нестабільності.

Суттєві ризики формує висока залежність ринку підакцизних товарів від імпоротної складової, логістичних витрат і валютних коливань. Це призводить до швидшого зростання собівартості продукції порівняно з темпами коригування податкового навантаження. Одночасно погіршення платоспроможності населення стимулює розширення тіньового сегмента, особливо на ринках тютюнової та алкогольної продукції, де нелегальний обіг знижує реальну фіскальну результативність акцизного оподаткування [5].

Науковою проблемою залишається недостатня розробленість підходів до оцінювання саме реальної, а не номінальної ефективності специфічних акцизів. Орієнтація виключно на обсяги надходжень у гривневому вираженні не відображає фактичної купівельної спроможності бюджетного ресурсу в умовах інфляції. Водночас надмірне підвищення ставок у кризовий період може стимулювати контрабанду, скорочення легального виробництва та поглиблення тінізації ринку. Це ускладнює формування збалансованої акцизної політики, здатної одночасно підтримувати бюджетну стійкість і економічну стабільність у воєнних умовах.

Для збереження реальної фіскальної результативності специфічних акцизних ставок доцільно перейти від епізодичного перегляду ставок до прогнозованого механізму їх регулярної індексації. Такий механізм має враховувати не лише загальний індекс споживчих цін, а й галузеву динаміку цін на пальне, алкогольну та тютюнову продукцію, валютні коливання, зміну імпоротної складової та воєнні логістичні ризики. Це дозволить зменшити часовий розрив між інфляційним знеціненням ставки та її фактичним коригуванням.

Водночас індексація не повинна зводитися до механічного підвищення податкового навантаження. Практично обґрунтованим є поєднання інфляційного коригування з моніторингом легального споживання, рівня тінізації ринку та платоспроможності населення. Для ринків із високим ризиком нелегального обігу доцільно застосовувати поступове коригування ставок із паралельним посиленням цифрового контролю, електронного маркування та обміну даними між податковими, митними й правоохоронними органами.

Ефективність акцизної політики також потребує запровадження оцінки реальної, а не лише номінальної фіскальної віддачі. Бюджетні надходження від специфічних акцизів доцільно аналізувати з урахуванням інфляції, частки акцизу в кінцевій ціні товару та динаміки легального ринку. Такий підхід дасть змогу своєчасно виявляти знецінення податкового інструменту й ухвалювати рішення, спрямовані не на формальне збільшення ставок, а на збереження їх фактичної бюджетної спроможності в умовах воєнної економіки.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що воєнна інфляція та девальваційні процеси суттєво знижують реальну фіскальну вагу специфічних акцизних ставок через їх фіксований характер і недостатню адаптивність до швидких макроекономічних змін. Доведено, що ефективність специфічного акцизного оподаткування в умовах воєнної економіки визначається не лише обсягом номінальних надходжень, а й їх реальною купівельною спроможністю та здатністю забезпечувати стабільність бюджетного фінансування.

Виявлено ключові проблеми функціонування акцизної системи, серед яких найбільш суттєвими є запізніла індексація ставок, інфляційне знецінення податкового навантаження, посилення тінізації ринку підакцизної продукції, зростання контрабандних ризиків та недостатня ефективність контролю за нелегальним обігом товарів. Встановлено, що орієнтація переважно на номінальні показники бюджетних надходжень ускладнює об'єктивне оцінювання реальної фіскальної результативності специфічних акцизів.

Обґрунтовано доцільність упровадження більш гнучкої моделі акцизного регулювання, що передбачає регулярну індексацію ставок з урахуванням інфляційної динаміки, цифровізацію акцизного адміністрування та посилення аналітичного моніторингу підакцизних ринків. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням механізмів автоматизованої індексації специфічних акцизів, оцінюванням їх реальної фіскальної ефективності та дослідженням впливу тінізації підакцизного сектору на бюджетну стійкість держави в умовах воєнної економіки.

Список використаних джерел

1. Кошук Т. В., Прохорович О. В., Яворський О. А. Підходи до акцизного оподаткування тютюнових виробів для електричного нагрівання у країнах ЄС: висновки для України. *Фінанси України*. 2024. № 7. С. 92–105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2024.07.092>.

2. Koshcuk T. V., Prokhorovych O. V., Yavorskyi O. A. Excise tax on e-cigarette liquids in Ukraine: conformity with EU practice and loss of revenue from the illegal market. *Фінанси України*. 2025. № 7. С. 90–101. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.07.090>.

3. Lysiak L., Grabchuk O., Kachula S., Shchyryi H. Research of dynamics and forecasting the budget incomes from excise taxes in Ukraine under crisis conditions. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Вип. 3, № 44. С. 48–61. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3799>.

4. Rudyk N. V. The excise tax aspects under martial law and its implications on achieving sustainable development goals. *Science of XXI Century: Development, Main Theories and Achievements*. 2024. P. 36–40. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1581/1594> (дата звернення: 27.03.2026).

5. Жаворонок А. В., Попело О. В., Щур Р. І. Роль податкової політики у забезпеченні фінансової стійкості держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-97>.
6. Огренич Ю. О., Щєбликіна І. О., Сопіна А. Є. Бюджетно-податкова політика України: особливості та напрямки вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-61>.
7. Греца В. Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.3>.
8. Jovanovikj B., Vladisavljević M., Weiss J. Analysis of the fiscal and health impact of increasing tobacco excise taxes in Ukraine. *wiiw Policy Notes and Reports*. 2024. № 82. URL: <https://wiiw.ac.at/analysis-of-the-fiscal-and-health-impact-of-increasing-tobacco-excise-taxes-in-ukraine-dlp-6957.pdf> (дата звернення: 27.03.2026).
9. Manthey J., Gobiņa I., Isajeva L., Neneman J., Reile R., Štelemėkas M., Rehm J. The impact of raising alcohol taxes on government tax revenue: insights from five European countries. *Applied Health Economics and Health Policy*. 2024. Vol. 22. P. 809–821. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40258-024-00873-5>.
10. Ahn J. B. Greenflation or greensulation? The case of fuel excise taxes. *Energy Economics*. 2025. Vol. 148. Article 108613. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2025.108613>.
11. Sarjana S. P., Adrison V. The impact of multi-tiered specific excise tax systems on cigarette demand: evidence from Indonesia. *Journal of Tax Reform*. 2024. Vol. 10, № 2. P. 397–416. DOI: <https://doi.org/10.15826/jtr.2024.10.2.175>.
12. Sheikh Z. D., Branston J. R., Gilmore A. B. How has the tobacco industry passed tax changes through to smokers in the UK? *Tobacco Control*. 2025. Vol. 34, № 1. P. 48–56. DOI: <https://doi.org/10.1136/tc-2022-057722>.

13. Roberts J. Different types of alcohol tax and minimum pricing policies. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 2024. Vol. 11, № 3. P. 251–260. DOI: <https://doi.org/10.5152/ADDICTA.2024.24150>.
14. Wang Y., Wang S., Chang R. The impact of inflation and tobacco taxation on cigarette consumption: evidence from China. *Tobacco Control*. 2023. Vol. 32, № 6. P. 742–748. DOI: <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2021-056962>.
15. Delipalla S., O'Donnell O. Estimating tax incidence, market power and market conduct: The European cigarette industry. *International Journal of Industrial Organization*. 2022. Vol. 52. P. 225–248. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijindorg.2017.01.003>.
16. Tobacco taxation and affordability in the WHO European Region 2024. *WHO Europe: вебсайт*. 2024. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/378308> (дата звернення: 27.03.2026).
17. Effects of the legislative change in tobacco excise tax in Ukraine. *Centre for Economic Strategy: вебсайт*. 2025. URL: <https://ces.org.ua/en/effects-of-the-legislative-change-in-tobacco-excise-tax-in-ukraine/> (дата звернення: 27.03.2026).